
Ladislav Stančo: Mám šťastnou ruku. Archeologická expedice v jižním Uzbekistánu

---

Ladislav Stančo: Mám šťastnou ruku. Archeologická expedice v jižním Uzbekistánu

Badatelský tým Ústavu pro klasickou archeologii Filozofické fakulty Univerzity Karlovy úspěšně zakončil devátou sezónu projektu archeologického výzkumu jižního Uzbekistánu, během kterého byla objevena řada nových archeologických lokalit nejrůznějších období. O projektu hovoří tajemník Ústavu pro klasickou archeologii FF UK a vedoucí expedice PhDr. Ladislav Stančo, PhD.

Expedice Uzbekistán probíhá od roku 2002 do roku 2010. Kolik těch expedic ve skutečnosti bylo?

Dá se říct, že jsme tam každý rok od roku 2002 do roku 2010 s tím, že 2007 byl přechodný rok mezi dvěma většími projekty; od r. 2002 do r. 2006 jsme kopali jednu velkou lokalitu a od roku 2008 dodnes provádíme mapování jednoho okresu v jižním Uzbekistánu, takže to je trochu jiná činnost.

PhDr. Ladislav Stančo, PhD., vedoucí expedice, Ústav pro klasickou archeologii FF UK

Jak dlouho trvá jedna expedice - měsíc, dva?

Závisí to na dvou faktorech, které se opakují - na penězích a na školním roce, čili expedice probíhá zpravidla v září a přesahuje do října. Trvá od tří do šesti týdnů, měsíc a půl je maximum.

Co se dá za šest týdnů stihnout?

Dá se toho stihnout spoustu, záleží na tom, jakou strategii zvolíme, jestli je vhodná nebo nevhodná. Informace kumulujeme v průběhu několika sezón, ale i během jednoho měsíce práce v terénu máme nasbíráno takové množství materiálu, že ho můžeme další rok dva zpracovávat. Jedná se hlavně o keramiku, která se tam nalézá v obrovských kvantech, jsou to tisíce střepů a ty je potřeba už během krátké doby expedice zdokumentovat jak kresebně, tak fotograficky a popisně a všechny tyto materiály si bereme sebou k dalšímu procesu zpracování sem do Prahy.

Bronzová naběračka, Džandavláttepa, sektor 07, 2.-3. století po Kr., foto Jakub Halama

Jednotlivými expedicemi nabývají znalosti, narůstá materiál a také zkušenosti. Jak dlouho trvala příprava na expedici v době, kdy jste začínali, a jak dlouho trvá teď? Zkracují se období příprav nebo prodlužují?

Dá se říci, že zkracují, protože především věci organizačního charakteru řešíme s předchozí zkušeností, to znamená snáze a rychleji. Pokud jde o přípravu odbornou, ta závisí na konkrétním projektu. Když jsme pracovali prvních pět let čistě na archeologickém destruktivním výzkumu, kdy jsme kopali a odkrývali, příprava nebyla tak zdoluhavá, protože práce se odehrává v terénu a časově nejnáročnější je následné zpracování materiálu, zatímco poslední tři roky, kdy pracujeme na archeologickém mapování, práci v terénu naopak předchází dlouhá příprava teoretická. Provádíme-li nedestruktivní výzkum, můžeme například s pomocí satelitních snímků, což je jeden z primárních zdrojů našich informací, detekovat lokality a půl roku dopředu si připravujeme soupis a itinerář toho, co budeme dělat.

Fotogrammetrická dokumentace lokality typu tepa, foto Alžběta Danielisová

Kolik členů mívá badatelská archeologická expedice v měřítku Filozofické fakulty UK?

My jsme společná expedice česko-uzbecká, jinak to ani nejde. V tamním prostředí musíme mít partnera, který s námi spolupracuje a pomáhá nám s logistikou, organizací a dalšími věcmi a přestože je to společná expedice, z české strany je zastoupení daleko větší, protože využíváme studenty; je to pro ně velká příležitost a oni se práce rádi zhostí. Většinou má náš český tým zhruba od tří čtyř do sedmi lidí, v závislosti na finančních prostředcích, a k tomu dva až tři lidé místní, kteří nám pomáhají a spolupracují s námi ať už organizačně nebo po odborné stránce. Dobře znají místní materiál, takže nás mnohému naučí a pracují s námi buď přímo v terénu, nebo ho s námi pak zpracovávají.

Proč jste si k výzkumu vybrali právě tuto lokalitu, čím je zajímavá?

Lokalita, kterou jsme zkoumali prvních pět let a pro níž teď dokončujeme jeden svazek finální publikace, tedy Džandavláttepa, byla vybrána proto, že bylo možno zkoumat pro nás velmi zajímavou dobu přítomnosti Řeků v této oblasti. Protože jsme klasičtí archeologové, zajímalo nás, jaké stopy zanechal řecký vliv na místní materiální kulturu a co nám k této problematice může archeologický výzkum vypovědět. Lokalitu vybrali tamní kolegové s ohledem na náš požadavek, že se chceme zabývat právě obdobím, kdy tam Řekové byli nebo těsně potom. A to se splnilo, takové vrstvy tato lokalita měla a my je mohli zkoumat. V další fázi zhruba od roku 2008, kdy jsme pracovali na zmiňovaném mapování, už jsme se neomezovali ani na jednu lokalitu ani na jedno období, ale soustředili jsme se na uzavřenou geografickou oblast, kterou jsme zkoumali komplexně napříč obdobími téměř až do moderní doby; zajímaly nás všechny lokality a všechny epochy. Zmíněná lokalita byla osídlená po dobu 1500 let, takže jsme se setkávali s materiálem nejrůznějších kultur a mohli jsme se ho naučit, takže teď, když chodíme po menších lokalitách po okolí a sbíráme data, už víme, jaký materiál patří ke kterému období. Stanovit chronologii v rámci jednoho okresu a vývoj osídlení a její struktury byl také jedním z našich hlavních cílů, takže znalosti získané během stacionárního výzkumu nám pomáhají i při druhém projektu.

Údolí řeky Šerabád v hornaté stepi, foto Ladislav Stančo

Co se stane s artefakty, které země vydá? Asi nebudou majetkem FF UK, jsou zřejmě majetkem Uzbeké republiky nebo muzea nebo partnerského archeologického ústavu, který s vámi spolupracuje.

Samozřejmě, že dnešní moderní legislativa neumožňuje libovolné vyvážení památek, naopak jsou velmi přísně hlídány a chráněny památkovou správou. Ale ani my o nic podobného neusilujeme, většina artefaktů, které jsme tam odkryli, není vizuálně tak zajímavá, abychom měli touhu je odvézt a tady vystavit. Jsou to zajímavé věci, ale jen výjimečné kousky jsou vhodné pro prezentaci pro širší veřejnost. Nám zůstává duševní vlastnictví, dokumentace, kterou pořídíme, vše ostatní zůstává muzeu. S místním muzeem v městě Termezu na uzbecko-afghánské hranici, které je jediné čistě archeologické muzeum ve střední Asii, máme smlouvu a tam tento materiál vždycky po několika letech převezeme a deponujeme v depozitáři, který je nám vyhrazen. Jinak průběžně mezi sezónami zůstává materiál v muzeu ve městě Šerabádu, kde pracujeme a kde žijeme.

Novověký kostrový pohřeb vkopaný do vnější zdi budovy ze 4. a 5. století po Kr., Džandavláttepa, sektor 20, foto Jan Kysela

Až tento materiál zpracujete, jakou bude mít publicitu? Chystáte výstavy, prezentaci na archeologické konferenci nebo něco podobného? Na webových stránkách ústavu je informace, že o archeologických nálezech v Uzbekistánu připravujete publikaci, možná už měla být v roce 2009 dokonce vydána.

Už v roce 2008 jsme měli od Filozofické fakulty UK menší grant na to, abychom publikaci připravili. K tisku je připraveno už 99 procent, je to ve finální fázi před vydáním a chybí jen velmi málo, takže doufám, že pokud nevyjde do konce roku, bude v nakladatelství kompletně připravena k vytištění. Ale to je pouze první svazek. Ve fázi příprav máme zhruba dva až tři svazky jen k vykopávkám mezi lety 2002 – 2006, nemluvě o tom dalším. To jen ilustruje, kolik materiálu máme, protože tahle publikace bude mít zhruba 300 stran s obrázky a bude to první svazek z minimálně tří, tak si můžete představit, kolik materiálu a informací přinese měsíc až měsíc a půl archeologické expedice během pěti let. Takže publikace, která byla avizována už minulý rok, by se měla objevit nejpozději na přelomu roku 2010/2011 a až se tak stane, velmi si oddechne. Jinak se snažíme průběžně publikovat krátké zprávy v našem periodiku *Studia Hercynia*, ty jsou v angličtině, plus informace pro veřejnost na našich webových stránkách. Třetím kanálem v ruském jazyce jsou krátké zprávy v uzbeckém odborném tisku, které v průběhu expedice každoročně vycházely.

Co bylo největším překvapením Expedice Uzbekistán 2002-2010?

Pro nás pro všechny, ať to byli studenti nebo čerství absolventi, být s nějakými zkušenostmi z práce tady nebo jinde po Evropě, bylo velmi obtížné se přizpůsobit práci tam, protože narozdíl od předchozích zkušeností je v Uzbekistánu 99 procent starověké architektury z nepálených cihel, tedy ne z kamene nebo pálených cihel, ale z materiálu mnohem méně trvanlivého a méně odolného. Někdy je těžké zjistit, zda to, co zrovna kopeme, je zeď nebo není, takže první dvě sezóny jsou většinou seznamovací exkurzí, kdy se archeolog naučí rozeznávat, co je zeď a co není a potom teprve může s touto zkušeností dál pracovat. Řešili jsme spíš praktické záležitosti a samozřejmě jsme museli ustoupit od svých představ, že budeme zkoumat období čistě řecké, kdy tam byli Řekové, Alexandr a jeho nástupci. Museli jsme se naučit materiální kulturu, historii a další aspekty kultur některých i starších od pozdní doby bronzové, ale především mladších kultur, to znamená kušánské období, které tady u nás nikdo nezná. To je období prvních staletí po Kristu, které zhruba odpovídá

době římské říše. To bylo pro nás seznámení se s úplně novou materiální kulturou, kterou jsme neměli možnost se před tím nikde naučit.

Nároží domu z nepálených cihel, Džandavlattepa, sektor 07, 2.-3. století po Kr., foto Jakub Halama

Jaký byl zájem mezi studenty o účast na expedici a možnost podílet se na tak zajímavém projektu?

Po celou dobu fungování projektu je zájem mezi studenty poměrně velký. Jen jednou jsme se pokusili o vypsání jakéhosi výběrového řízení, kdy jsme místa dali volně k dispozici a bohužel zrovna ten rok se expedice nekonala, protože se nepodařilo sehnat finance. Zpravidla si vybírám své spolupracovníky sám podle svých zkušeností se studenty a snažím se vybírat ty nejlepší, kteří se v tom kterém roce tady na ústavu objevují a dát jim příležitost, aby rozvíjeli své schopnosti a znalosti. Mám šťastnou ruku, protože všichni studenti, kteří tím prošli, byli výborní, myslím, že to jsou nadějní, talentovaní archeologové.

A. Danielisová při snímání topografického plánu lokality Jalongojogotepa, foto L. Stančo

Kolik studentů má váš ústav?

Každý rok bereme do bakalářského studia 20 studentů, čemuž pak odpovídá násobek zhruba 100 studentů, protože většinou přecházejí do magisterského studia, plus nějakých 15 až 20 doktorandů.

Jaké byly zkušenosti těch, kteří byli na tak náročné zahraniční expedici poprvé?

Pro řadu z nich to byla nejenom první zahraniční expedice, ale první cesta mimo Evropu, takže tam se mísily nároky jednak odborné s novinkami, které studenti museli zpracovat. Student musí být na archeologické expedici schopen naučit se věci v terénu a samostatně pracovat. To je jedno z hlavních kritérií. Studenti tam nefungují coby dělníci, jako se na výzkumu děje tady v Čechách, kdy student dostane lopatu nebo krumpáč a kope. Tam má svoji sondáž nebo dvě a sám si volí strategii, jak postupovat, sám si vše dokumentuje a na tom se učí řadu nových věcí. Získává nové zkušenosti a praktické znalosti a dovednosti. A pak jsou také ještě zkušenosti cestovatelské, kdy studenti jsou vystaveni tlakům sociálním. Jsou tam opuštěni a čelí zdravotním problémům, které jsou u většiny účastníků téměř jisté, zejména zažívací obtíže, protože hygienické podmínky a jídlo se velmi liší od toho, co máme tady, všichni musíme pít jen balenou vodu a tak dále, i přesto se problémy vyskytují a to je na psychiku skutečný nápor. Je tam vedro, člověku je občas špatně a přesto musí podat pracovní a studijní výkon, takže jejich zkušenosti jsou kombinací mnoha věcí a mnoha zážitků.

Pohled na část brány a chodbu nad branou s uloženou municí, Džandavlátpepa, sektor 04, foto L. Stančo

Jaký typ člověka je pro archeologii tohoto typu, jak jste popsal terénní práci, nevhodný?

Nevhodný je určitě člověk, který obecně nedokáže pracovat v týmu a přizpůsobit se. Nevhodný je člověk, který má problém s mezními podmínkami a není schopen pracovat pod stresem, ale řekl bych, že úplně nevhodný z hlediska vlastní práce tady na klasické archeologii není téměř nikdo. V tomhle případě jde spíš o zařazení do týmu a schopnost přizpůsobit se podmínkám. Po odborné stránce by téměř všichni studenti měli být připraveni práci v Uzbekistánu zvládnout.

Jezdíte tam osm let. Umíte uzbecky?

....smích... Je to deset let, poprvé jsem tam byl v roce 2001, a uzbecky umím několik desítek slov a frází, které prolamují ledy. Když se o něčem Uzbekci baví, dokážu zhruba pochopit, v čem tkví problém, ale...

... skládat básně v uzbečtině ještě neumíte...

... ani číst neumím... ale tam se člověk domluví rusky a to je výhoda i nevýhoda. Výhoda v tom, že rovnou můžu komunikovat, nevýhoda proto, že pak uzbečtinu přehlížím. Rusky se lze domluvit s většinou starší populace, s mladší už je to horší.

Uzbekistán se uzavírá, i když ještě nějakou dobu potrvá, než výsledky expedice zpracujete. Co bude dál, na co si jako archeologové brousíte zuby?

Výhled je takový, že Uzbekistán bychom opouštěli neradi. Po prvním pětiletém období výzkumu jedné lokality jsme se zaměřili na mapování z toho důvodu, že další projekty, které případně ve střední Asii budeme realizovat, bychom rádi započali už s tím, že budeme dobře znát nejen jednu lokalitu a její materiální kulturu, ale že budeme dobře znát archeologickou problematiku celého regionu a že další projekty budeme směřovat tím opravdu nejpotřebnějším směrem z vědeckého hlediska, ale i z hlediska ochrany památek. Teď jsme v přechodném období, kdy si díky mapování chceme

vytipovat další lokality vhodné pro archeologickou práci, které by přinesly odpovědi na nejpálčivější a nejžhavější otázky vědecké i památkové.

Nemůžu se nezeptat, které to jsou?

Z hlediska badatelského je to řada otázek zejména chronologických, protože v odborné literatuře sovětské, která je velmi bohatá a má velikou tradici, se traduje nějaká chronologie, která byla stanovena třeba v 50., 60. letech a některé věci nejsou znovu testovány, prověřovány a upřesňovány. Zejména z hlediska chronologie antického a ranně středověkého období panují mnohé nejasnosti a my bychom po mapování a našich výzkumech rádi v tomto směru přispěli svou troškou do mlýna.

Expedice Uzbekistán 2002-2010 - slovo závěrem?

Jsem vděčný těm, kteří náš výzkum podporují finančně. Šest let nás podporovala Grantová agentura Univerzity Karlovy, z jejichž grantů jsme fungovali po dobu prvního výzkumu, a potom nás podpořily vnitřní granty Filozofické fakulty UK, které naopak financují naše aktivity v posledních letech. Takže nikoliv nějaká vzdálená grantová agentura, ale přímo univerzita a naše fakulta financují naše projekty, byť pro nás někdy malými částkami, ale jsme rádi, že můžeme fungovat a to je pro nás důležité.

vedoucí expedice PhDr. Ladislav Stančo, PhD. tajemník Ústavu pro klasickou archeologii FF UK

Dokumentace pozůstatků kočovnických táborů ve stepi, foto A. Danielisová
Děkuji za rozhovor.
(Marie Kohoutová)